

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**SENIOR CERTIFICATE/
NATIONAL SENIOR CERTIFICATE**

KREITI YA 12

SEPEDI LELEME LA GAE (HL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

DIBATSELA 2020

MEPUTSO: 70

NAKO: Diiri tše 2

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 9.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO TŠE THARO.
KAROLO YA A: Tekatlhaloganyo (30)
KAROLO YA B: Kakaretšo (10)
KAROLO YA C: Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo (30)
2. Bala ditaelo KA MOKA ka tlhokomelo.
3. Araba dipotšišo KA MOKA.
4. Thoma KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE letlakaleng LE LEFSA.
5. Thala mothalo ka morago ga KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE.
6. Dikarabo di nomorwe go swana le dipotšišo.
7. Tshela mothalo ka morago ga karabo YE NNGWE le YE NNGWE.
8. Hlokomela mopeleto le tlhamo ya mafoko.
9. Nako yeo e akanywago ge go arabja lephephe le e ka ba ka tsela ye:
KAROLO YA A: Metsotso ye e ka bago ye 50
KAROLO YA B: Metsotso ye e ka bago ye 30
KAROLO YA C: Metsotso ye e ka bago ye 40
10. Ngwala ka bothakga le ka mongwalo wa go balega.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO

POTŠIŠO YA 1

1.1 Bala setšweletšwa sa A ka tsinkelo gomme o arabe dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA A

BOHLALE BO TŠWA LEBADING		
1	<p>Lefase ka moka le amogela ngwaga wo mofsa ka matsogo a mabedi. Mekgolokwane, diletšo le dithuthupi di thiba ditsebe go laetša lethabo. Mang le mang o tsena ka ngwageng wo mofsa a tshepa gore o tla mo tlela le diphetogo. Mogologolo o rile: 'Ngwaga wo o sa nthatego selaganya'. Bontši bja batho bo hlobola diaparo tša kgale gomme gwa aparwa tše difsa. Mekgwa, mesepelo le ditiro le tšona di a fetoga. Batho ba swarelana diphošo tšeo di dirilwego ngwageng wo o fetilego gomme tša lokišwa. Bophelo le bjona ya ba bjo bofsa.</p>	5
2	<p>Ge ngwaga wo mofsa o šetše o betha lefase ka tladimolongwana bjalo, mafelo a mešomo a goeletša bašomi gore ba boe mašemong. Ka go le lengwe dikolo le tšona di letša lekope la gore: 'Barutwana mpoaboeng'. Barutwana ba go rata sekolo ba thabela go boela sekolong ka morago ga makhutšo a matelele mola bomatšhabasekolo ba re lefase pharoga ke tsene. Ba go ithuta ba le ka gae le bona ba kitimela mafelong a go ingwadiša. Ka letšatši la mathomo la go bula dikolo e ba leemaema la go ya ka diphapošeng tše difsa, ba amogela dipuku tša mphato wo mofsa ebile go thongwa ka dithuto. Barutwana bao ba tšweletšego go bona lesego ke lekepekepe. Bao ba sego ba tšwelela ba kgothatšwa ka la gore ba tla tšwelela ngwageng wo. Ba aparetšwe ke boitsholo ka ge ba tseba gore khuetšo ye e sa lokago ya segwera e kgathile tema dipoelong tša bona. Go se ngwale mešongwana ya gae le ya phapošeng, go dula tshwamare ka nako ya dithuto, go se ngwale meleko le ditlhahlobo, go diriša diokobatši le go nwa madila ke gona go dirilego gore ba se tšwelele dithutong tša bona mafelelong a ngwaga.</p>	10 15 20
3	<p>Ba bangwe ba barutwana ba ba paletšwego ba ile ba ipotša gore ngwaga wo ba nyaka bagwera ba bafsa. Sehlopha se sa barutwana se be se lebanwe ke go bušetša mphato wa marematlou. Ba bolela ka wa lehlabula ka dipelo tša go rotha madi gore ba a katakata go bjola bophelo. Bophelo bjo ba bego ba bo phela e be e se bja go iša mafulong a matala, ba be ba iphetošitše bomathinyane, ba sa iše felo ka mešomo ya sekolo e bile ba hloka maikemišetšo dithutong. Sa bona e be e le lenyatšo, go se theeletše, mogofe le bomponeng.</p>	25 30
4	<p>Ngwaga o rile ge o thoma yo mongwe le yo mongwe a ikgethela bagwera ba bafsa. Go ile gwa thongwa ka go fetolwa mekgwa. Ba ile ba kgaogana le tša phaku tšeo ba bego ba di dira ka ge ba tseba gore phiri ya mekokamebedi e phatloga noka. Barutwana ba bangwe ba ile ba makatšwa ke phetogo yeo mola barutiši ba ile ba kgahlega kudu. Ka lebaka la lebadi la dipoelo tša ngwaga wa go feta, ba ile ba nyaka bagwera ba makgonthe ba go ba le maikemišetšo dithutong. Semaka ke gore bontši bja bao ba bego ba rata go ba bagwera ba bona ke ba ba paletšwego ngwagola. Ba ile ba ba amogela gomme ba hlama poledišano ka sehlopha, ka sejahlapi ba re ke <i>WhatsApp group</i>. Go ile gwa hlohletšanwa gore go romelwe fela diswantšho le <i>divideo</i> tšeo di lego mabapi le thuto mo poledišanong ye.</p>	35 40

5	Go ile gwa swa legong gwa šala molora, gwa fanwa lenaneo la go ithuta leo le tlogo latelwa. Maleatlala le mekgwanakwana ya go ithuta le go rutana di laeditšwe gabotse mo lenaneong le. Go na le matšatši a go šala sekolong ba ithuta, a dikahlaahlo tša tšeo di rutilwego le nako ya go ikgakolla ka maphephe a tlhahlobo a mengwaga ya go feta. Ge go ngwadilwe molekwana goba tlhahlobo go bapetšwa meputso gomme gwa boledišanwa ka mathata ao a bilego gona. Bao e lego dikolobe tša morago ba fiwa thekgo yeo e swanetšego.	45 50
6	Sehlophana se sa barutwana ba go palelwa se ile sa beakanya letšatši la go goeletša: 'FASE KA NYAOPE LE DIKOBATŠI! FASE KA GO IMA GA BAFSA! O be o tla bona le hlogo ya sekolo a dumela ka hlogo go laetša kgahlego. Sehlophana se se ile sa fetošā maitshwaro a barutwana ka kakaretšo. Nyaope le diokobatši tša tsena ka monga wa seloko. Dipolelo tša mafelelo a ngwaga ya ba todī ya dinose go bohle. Barutiši le hlogo ya sekolo ba ikgantšha ka diphetogo tše di bilego gona. Maina a maloko a sehlophana se sa barutwana a ile a kgomarela melomo ya ba bantši. Ge e le ditheto tša išwa go hlogo ya sekolo.	55 60

[Boitlhamelo]

- 1.1.1 Tsopola sekapolelo sa mothofatšo le sa pheteletšo TEMANENG YA 1 tšeo di laetšago kamogelo ya ngwaga wo mofsa ka lethabo. (2)
- 1.1.2 Efa dilo TŠE THARO tšeo di dirwago ka letšatši la mathomo la go bulwa ga dikolo go tšwa TEMANENG YA 2. (3)
- 1.1.3 Ka dintlha TŠE PEDI akaretša kgopolokgolo ye e tšwelelago TEMANENG YA 3. (2)
- 1.1.4 Bapetša TEMANA YA 4 le ya 6 o lebeletše barutwana bao ba paletšwego dithutong tša bona. (2)
- 1.1.5 Ka dintlha TŠE PEDI TŠE PEDI efa ponelopele ya gago o lebeletše:
- (a) Barutwana ba go ithuta ba le ka gae.
- (b) Barutwana ba go ithuta ba le sekolong. (4)
- 1.1.6 Ka dintlha TŠE PEDI hlaloša ka fao theknolotši TEMANENG YA 4 e dirišitšwego ka gona go phethagatša maikemišetšo a barutwana. (2)
- 1.1.7 Hlatholla seema se se latelago o lebeletše maitshwaro a barutwana go ya ka setšweletšwa se. 'Phiri ya mekokamebedi e phatloga noka.' (1)
- 1.1.8 Go tšwa TEMANENG YA 6 laetša gore e ka ba ke ntlha goba kakanyo fela gore barutwana ba ka fetošwa ke dikgoeletšo. Thekga karabo ya gago. (2)
- 1.1.9 Hlatholla maikutlo a gago mabapi le polelo ya mongwadi ya gore maina a maloko a sehlophana se sa barutwana a ile a kgomarela melomo ya ba bantši. (2)

1.2 Bala setšweletšwa sa B ka tsinkelo gomme o arabe dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA B

[Se amantšwe go tšwa go: www.expresspictures.com]

- 1.2.1 Kgetha karabo ya maleba. Tsela ye e sepelwago ke monna yo ke ya ...
- A katlego.
B ntwā.
C mathata.
D papadi. (1)
- 1.2.2 Bapetša seswantšho se le diteng tša setšweletšwa sa A, TEMANENG YA 4. (3)
- 1.2.3 Hlatholla ka mo seswantšho se se ka bago le tlhohleletšo ka gona go batho bao ba nyakago go atlega bophelong. Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 1.2.4 Ka dintlha TŠE PEDI hlaloša tema ye e kgathwago ke maru seswantšhong se. (2)
- 1.2.5 Na maikutlo a gago ke afe mabapi le tirišo ya ditso tša mmele tša monna yo? (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Bala o be o akaretše setšweletšwa se se latelago ka go tšweletša dikgopolokgolo tšeo di laetšago mehola ya go reka dithoto ka inthanete. Kakaretšo e se fete mantšu a 90.

ELA HLOKO:

1. Kakaretšo ya gago e be le dintlha TŠE 7 gomme e se fete mantšu a 90.
2. Ngwala ka tsela ya temana.
3. Se ngwale hlogo ya kakaretšo.
4. Bontšha palo ya mantšu mafelelong a kakaretšo.

SETŠWELETŠWA SA C**MARARANKODI A THEKNOLOTŠI**

Matšatšing a lehono mašabašaba a batho ba ba nago le inthanete ba kgona go reka se sengwe le se sengwe se ba se nyakago ba dutše fase tlhenkge. Ba reka dithoto tša go swana le diaparo, dijo, didirišwa tša ka gae le go lefela ditirelo. Palo ya godimo ya bareki ba inthaneteng e dirile gore le ya mabenkele ao o ka rekago go ona ka inthanete e thibe letšatši lefaseng ka bophara. Inthanete e kgokaganya bareki le mabenkele ka dikhomphuta, *smartphone* le dithapolete.

Batho ba ba ratago go reka ka inthanete ba re go kaonekaone go feta go reka mabenkeleng a mehleng. Go reka ka inthanete go dira gore batho ba ba se nago nako ya go ya mabenkeleng a mehleng ba kgone go reka nako ye nngwe le ye nngwe. Batho ba go reka ka inthanete, ga ba gahlane le batho ba bantši go swana le mabenkeleng a mehleng ka fao ba boloka nako ka ge ba sa eme methalading ye metelele ya go lefela dithoto. Tlhatlošo ya makhura ga e ba tshwenye ka ge ba reka ba le ka gae.

Kgetho ya mebala le diaparo tše dibotse tša fešene ke mabu le matlakala diwepesaeteng tše dintši gomme ka mabenkeleng a mehleng se se ka go jela nako ka ge o swanetše go tsena o etšwa ka mabenkeleng a go fapafapana. Therešo ke gore ge o reka ka inthanete o kgona go bapetša le ditheko tša ditšweletšwa diwepesaeteng tše di fapanego ntle le go tlala naga.

Go efoga bohodu bja ditšhelete le go boloka nako, diphahlo tše di rekwago ka inthanete di tlišwa lefelong leo moreki a lego go lona ntle le go di latelela lebenkeleng. Batho ba ba nago le kgahlego ya go thoma go diriša mokgwa wo wa go reka ba swanetše go hwetša tshedimošo ka wona pele ba ka thoma go o diriša.

[E amantšwe go tšwa go: www.irinnews.org]

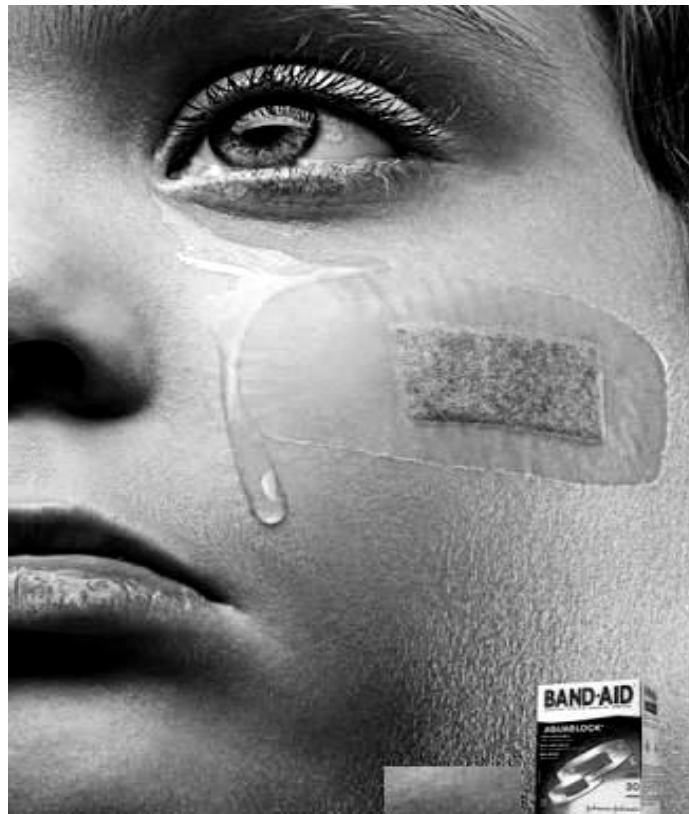
PALOMOKA YA KAROLO YA B:**10**

KAROLO YA C: DIBOPEGO LE MELAO YA TŠHOMIŠO YA POLELO**POTŠIŠO YA 3: TSHEKATSHEKO YA PAPATŠO**

Lekodišiša papatšo ya ka tlase gomme o arabe dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA D**DIRIŠA PANTIŠI YA *BAND-AID!***

Ntho e fola ka ponyo ya leihlo le ditwatši di re nyame!

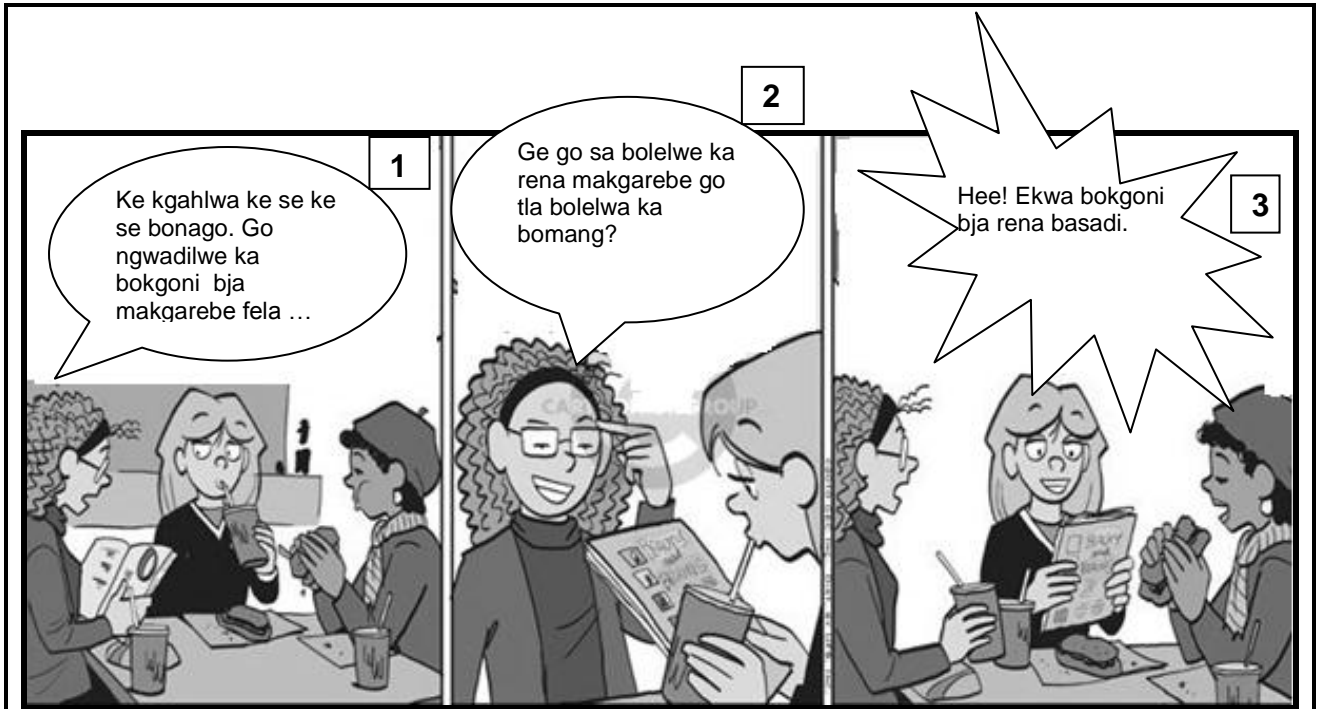
[Se amantšwe go tšwa go: www.alamy.co.za]

- 3.1 Papatšo ye e lebišitšwe go bomang? (1)
- 3.2 Ngwala sekafoko se se latelago ka kganetšo:
Ntho e fola ka ponyo ya leihlo. (1)
- 3.3 Tsopola leekiši leo le dirišitšwego papatšong o be o fe le mošomo wa lona. (2)
- 3.4 Efa dintlha TŠE PEDI tšeo di tlogetšwego papatšong. (2)
- 3.5 Na bohlokwa bja pantiši ke bofe sefahlegong seo se elelago dikeledi?
Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 3.6 Hlatholla ka mo mmapatši a šomišitšego maatla a polelo ka gona go goga
šedi ya bareki. (2)

[10]

POTŠIŠO YA 4: TSHEKATSHEKO YA KHATHUNE

Lekodišiša khathune ya ka tlase gomme o arabe dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA E

[E amantšwe go tšwa go: www.alamy.co.za]

- 4.1 Kgetha karabo ya maleba. Khathune ye e tšweletša kgethologanyo ya ...
- A bong.
B semorafe.
C mmala.
D mengwaga. (1)
- 4.2 Tsopola mohlala wa potšišoethoriki go tšwa khathuneng. (1)
- 4.3 Bapetša pudula ya 1 le pudula ya 3. (2)
- 4.4 Hlaloša maemo a leratadima o lebeletše moaparo wa batho ba ba lego khathuneng. (1)
- 4.5 Efa leadingwa go tšwa go lekgarebe le le bolelago puduleng ya 2 o be o hlaloše ka moo le latelago melao ya maadingwa. Efa dintlha TŠE PEDI. (3)
- 4.6 Ke maikutlo a mohuta mang ao a tšweletšwago ke difahlego tša makgarebe puduleng ya 3? Fahlela. (2)
- [10]**

POTŠIŠO YA 5

Bala setšweletšwa sa ka tlase gomme o arabe dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA F**MOTHO KE MOTHO KA BATHO**

Motho yo a *rotogago* mola ke Morutišigadi Molepo. **Ke tseba mosepelo wa gagwe.** Yena o ruta barutwana gabotse. Mošongwana wa gagwe o tloga o kgahliša e le ruri. Ka mehla barutwana ba ya sekolong ka mafolofolo ka lebaka la gagwe. Dipukwana tša bona di tletše mešomo. Aowa, a a tšwele pele Mogaleadi'a Ngwato, a fepe šaba le la Thulare ka tsebo. 5

Maloba yo Mogaleadi o be a selekegile a kgadimola ditlogolo tša gagwe a re: 'Efang batho dijo.' O ile a tšwela pele a ba botšiša gore botho bja bona bja ka gae bo ile kae? O ba hlalošeditše gore setšo sa Maafrika ke gore ge motho a tsena ka gae a fiwe se sengwe. Ge a fetša go dula fase, go bewe dipitša mollong. O re bafsa ba tšee maele go batala. Ge e le lerato, tlhomphe le botho ke ntepa le lešago. Mmallo! Polelo ya mokgekolo yo ke thutokgolo bafeng ba rena. Mogologolo o re: 'Motho ke motho ka batho ba bangwe,' gona mo go tšwago motheo wa *Ubuntu*. 10

[Boitlhamelo]

- 5.1 Efa lehlalošetšagotee la lentšu le: 'kgahliša' o be o hlame lefokonolo ka lona. (2)
- 5.2 Ngwala lefoko le le kotofaditšwego ka tirwa (polelotirišwa). (1)
- 5.3 Efa mošomo wa sekafoko se se ngwadilwego ka moseka lefokong la mathomo. (1)
- 5.4 Hlaloša tšhomišo ya meselana ye e thaletšwego. (2)
- 5.5 Tšweletša lethuši lefokong la bone temaneng ya mathomo o be o le šomiše bjalo ka lediri. (2)
- 5.6 Ka dintlha TŠE PEDI ahlaahla mošomo wa mantšu ao a šomišwago mmogo e lego: 'ntepa le lešago'. (2)
- [10]**

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 30
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 70